

บทที่ ๔

คุณค่าพิธีศพของชาวพุทธตำบลคูคำ

พิธีศพในพระพุทธศาสนามีคุณค่ามาก ถ้าพิจารณาให้ดีแล้วจะเห็นได้ว่าศพของผู้ตาย มีแก่นสารต่อผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ ถ้าหากนำมาพิจารณาถึงความไม่เที่ยงของร่างกาย จะทำให้ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ เร่งสร้างบุญกุศล เพราะการสร้างบุญกุศลจะทำให้เกิดประโยชน์แก่คนที่ยังมีชีวิตอยู่และคนที่ตายไปแล้ว และการทำพิธีศพก็จะทำให้เกิดคุณค่า คือ

๔.๑ ด้านหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา

ปริศนาธรรมหรือหลักพุทธธรรมเป็นภาษาอีสานซึ่งนักปราชญ์ได้ประพันธ์หรือแต่งขึ้น ชาวอีสานแต่ละจังหวัดก็มีประเพณีที่คล้ายกันจะแตกต่างกันก็เพียงเล็กน้อย ชาวพุทธตำบลคูคำได้นำเอาปริศนาธรรมพิธีศพของชาวอีสานมาปฏิบัติและอบรมให้ลูกหลานปฏิบัติตาม การปฏิบัติสืบทอดกันมาจนกลายเป็นประเพณีอันดีงามของชาวตำบลคูคำ ในหลักปริศนาธรรมนั้นสอนให้รู้เกี่ยวกับการประกอบพิธีและขั้นตอนการทำพิธีศพ ซึ่งในพิธีนี้เป็นเอกลักษณ์เฉพาะชาวอีสาน ในปริศนาธรรมส่วนมากจะกล่าวเป็นโคลงกลอนหรือที่ชาวอีสานเรียกกันว่า “ผญา” ในปริศนาธรรมได้กล่าวไว้หลายเรื่อง ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับพิธีศพ คือ เรื่องขันธ ๕ ไตรลักษณ์, กรรม, เรื่องบาปและบุญ ซึ่งนักปราชญ์อีสานได้จารึกอักษรลงในใบลานและเขียนไว้ในหนังสือเพื่อให้ชาวอีสานได้ศึกษาหลักปริศนาธรรมที่เป็นคำสอน ในหลักปริศนาธรรมพิธีศพชาวพุทธตำบลคูคำก็ใช้หลักปริศนาธรรมนี้ในการทำพิธีศพ นอกจากนี้ทำให้พุทธบริษัทหันมาประกอบกิจกุศล เรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ๓ ที่ตั้งแห่งการทำบุญ , ทางทำความดีได้แก่

๑) ทานมัย คือ การทำบุญด้วยการให้ปันสิ่งของผู้ตาย และนำสิ่งของมาสมทบให้กับเจ้าภาพงานศพเพื่อใช้ในพิธีศพและเลี้ยงแขกที่มาช่วยงาน

๒) สีลมัย คือการทำบุญด้วยการรักษาศีลหรือประพฤติดี

๓) ภาวนามัย คือ การทำบุญด้วยการเจริญภาวนา คือการฝึกจิตใจเจริญปัญญาให้ระลึกถึงมรรณานุสติ

และที่สำคัญก็คือปริศนาธรรมที่ได้จากพิธีกรรมจากศพที่ชาวบ้านได้นำมาประพฤติปฏิบัติ ดังนี้

๔.๑.๑ คติธรรมที่ปรากฏในข้อปฏิบัติเมื่อมีคนป่วยใกล้ตาย

ในสมัยพุทธกาล เมื่อพุทธบริษัท ๔ ได้รับความเจ็บป่วยและกำลังจะตาย พระพุทธเจ้า มักทรงเสด็จไปเยี่ยม และจะทรงบรรยายธรรมก่อนที่บุคคลเหล่านั้นจะหมดลมหายใจ โดยมีเจตนาหลักที่จะใช้ความตายที่กำลังจะเกิดขึ้นให้ก่อประโยชน์สูงสุดแก่ผู้ตาย หมายถึงให้ผู้ตายพบกับความตายที่ดี และในบางกรณีสำหรับผู้ที่มีความพร้อมทางจิต หรือมีอินทรีย์แก่กล้า พระพุทธองค์ทรงเปลี่ยนวิกฤตแห่งชีวิตให้เป็นโอกาสในการบรรลุสู่จุดหมายสูงสุดแห่งชีวิต อันหมายถึงความหลุดพ้น หรือพบกับความตายที่สมบูรณ์ อันเป็นความตายครั้งสุดท้าย และเป็นทีสิ้นสุดแห่งกระบวนการในสังสารวัฏ พระพุทธองค์ทรงพยายามสร้างปัญญาแก่ผู้ใกล้ตายด้วยการแสดงหลักธรรมที่นำไปสู่การคลายความยึดมั่นในตัวตน ในกรณีของพระวักกิลีคือเรื่องของขันธ ๕ และในกรณีของทีฆาวุคือเรื่องของไตรลักษณ์ เพื่อให้ผู้ที่กำลังจะสิ้นใจเลิกยึดติดกับร่างกายของตน อันเป็นอุปสรรคสำคัญในการเดินทางออกจากสังสารวัฏ พระองค์ทรงมุ่งให้ผู้ป่วยใกล้ตายเห็นว่าร่างกายไม่ใช่สิ่งน่าปรารถนา และไม่น่าครอบครอง ร่างกายที่กำลังทนทุกข์ทรมานจากความเจ็บป่วยอยู่เหนืออำนาจการควบคุมของเจ้าของ ดังนั้น ร่างกายนี้จึงไม่มีตัวตนที่แท้จริง เป็นเพียงองค์ประกอบของขันธ ๕ เท่านั้น เมื่อผู้ใกล้ตายเกิดปัญญา เข้าใจตามหลักแห่งความจริงนี้ จิตจึงเป็นอิสระจากความทุกข์ทรมานทางกาย และสุขสงบจากความยึดมั่นในอุปาทานขันธ ๕ สามารถเดินทางสู่ความตายด้วยความสง่างาม ปราศจากความหวาดกลัว ความกังวล และความโศกเศร้าใด ๆ จัดเป็นความตายครั้งสุดท้ายในชีวิต ในเรื่องนี้ผู้วิจัยจึงกำหนดการศึกษาวิเคราะห์คติธรรมที่ปรากฏในข้อปฏิบัติเมื่อคนป่วยใกล้ตาย ในประเด็นที่เกี่ยวกับคติธรรมจากการบอกทางแก่คนป่วยใกล้ตาย และคติธรรมจากการใช้สัญญาณบอกข่าว โดยมีรายละเอียดตามลำดับ ดังนี้

คติธรรมจากการบอกทางแก่คนป่วยใกล้ตาย

จากการสัมภาษณ์นายพิกุล โมลี ซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้านคูคำ เกี่ยวกับการบอกทางแก่คนป่วยใกล้ตายพบว่า มีคติธรรม แฝงข้อคิดคติเตือนใจ สอนคนเราไม่ให้ประมาทในชีวิต ว่าสุดท้ายบนปลายของชีวิตไม่มีใครหนีพ้นความตายไปได้ ความตายเป็นสถานีสุดท้ายของชีวิต ที่จะต้องเจอเจอด้วยกันทุกคน ไม่ช้าก็เร็ว จึงขอให้เราชวนขวยทำความดีเอาไว้ให้มาก ก่อนจะจากโลกนี้ไป นอกจากนั้นการที่ลูกหลานมาปฏิบัติต่อคนป่วยใกล้ตาย ยังเป็นการแสดงออกถึงคุณธรรมความกตัญญูต่อผู้ที่ผู้มีพระคุณ มีน้ำใจที่ดีงาม เป็นการให้กำลังใจแก่คนป่วยใกล้ตาย อย่างน้อยก็ทำให้สบายใจ จากโลกนี้ไปด้วยความสงบ^๑

^๑ สัมภาษณ์ นายพิกุล โมลี, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๗, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๕.

ในทางพระพุทธศาสนา มีหลักธรรมคำสอนที่กล่าวไว้เป็นคติธรรม เตือนใจ ให้ข้อคิด ตอนที่จิตใจจะดับหรือตายนั้นว่า เป็นเสมือนหนึ่งหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิตที่จะเป็นตัวแปรไปสู่ ปรโลกเบื้องหน้าอย่างไร ที่สำคัญน่าคิดอย่างหนึ่งก็คือเรื่องของจิตใจ ดังคำบาลีว่า จิตเต สกิลิภูเส ทุกติ ปาฏิกงขา จิตเสร้าหมอง ย่อมไปสู่ทุกติอย่างไม่ต้องสงสัย จิตเต อสกุสิภูเส สุขติ ปาฏิกงขา จิต ไม่เสร้าหมองคือผ่องใส ย่อมมีสุขติเป็นที่ไปอย่างไม่ต้องสงสัย อำนาจของจิตซึ่งผูกพันกับกรรม เวลาใกล้ตายนั้นจึงมีความสำคัญมาก ตามปกติ จิตของมนุษย์จะมีการเกิดขึ้นอยู่เสมอ เพราะได้รับ แรงกระทบจากอารมณ์ต่างๆ ในขณะที่ใกล้ตายก็เช่นเดียวกัน ผู้ใกล้ตายจะมีอารมณ์ที่เรียกว่ากรรม อารมณ์ กรรมนิมิตอารมณ์ และคตินิมิตอารมณ์เกิดขึ้นมาอย่างใดอย่างหนึ่ง ก่อนที่จิตสุดท้ายจะดับ ลง จะมีอารมณ์เหล่านี้มาปรากฏให้เห็นก่อนสิ้นใจ เหมือนธรรมิกอุบาสกที่นอนป่วยหนัก ที่เห็น เทวดานารายณ์มารอบรับตนเกิดความปีติยินดี พระศาสดาตรัสว่า อย่างนั้น ภิกษุทั้งหลายเพราะคนผู้ ไม่ประมาทแล้วทั้งหลาย เป็นคฤหัสถ์ก็ตาม เป็นบรรพชิตก็ตาม ย่อมบันเทิงในที่ทั้งปวงทีเดียว ดังนี้ แล้วตรัสพระภาษิตว่า “ผู้ทำบุญไว้แล้ว ย่อมบันเทิงในโลกนี้ ละไปแล้ว ก็ย่อมบันเทิงย่อมบันเทิง ในโลกทั้งสอง เขาย่อมบันเทิงรื่นเริงใจ เพราะเห็นกรรมที่บริสุทธิ์ของตน”^๒

๔.๑.๒ คติธรรมจากการใช้สัญญาบอกข่าว

จากการสัมภาษณ์ นายชาวรรณ คำมูล มรรคทายกบ้านภู พบว่าการใช้สัญญาบอก ข่าวการบำเพ็ญบุญกุศลนั้น มีคติธรรม ในการใช้สัญญาบอกข่าว โดยการตีฆ้อง ๓ ครั้ง ครั้งที่ ๑ หมายถึงพระพุทธ ครั้งที่ ๒ หมายถึงพระธรรม ครั้งที่ ๓ หมายถึงพระสงฆ์ เพราะฆ้องเป็นสัญญาณ แห่งบุญกุศล คือ เวลาถึงงานบุญกุศลจะนิยมตีฆ้อง ไม่ว่าจะเป็งานมงคลหรืองานอวมงคลก็ตาม ทั้งนี้เพื่อเป็นการเตือนสติคนที่ยังไม่ตายให้รู้จักระลึกรู้ถึงพระรัตนตรัย ๓ อย่าง คือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์^๓

ในทางพระพุทธศาสนานั้น ถ้าจะเปรียบเทียบคติธรรมในการใช้สัญญาบอกข่าว ต่างๆ โดยเฉพาะอิทธิบาทสังขาร คือฤทธิ์ที่พระองค์ทรงเปล่งขึ้นมานั้น มีข้อที่น่าสังเกตในการใช้ เป็นสัญญาบอกข่าวและแก้ไขปัญหาได้อย่างน่าอัศจรรย์ เช่น กรณีของพระวัคคิ ในอรรถกถา วัคคิเถราปทาน กล่าวไว้อีกอย่างหนึ่งว่า ท่านเกิดในสกุลพราหมณ์ในกรุงสาวัตถี ครั้นเมื่อเจริญวัย แล้ว ได้เล่าเรียนไตรเพทจนจบในศิลปศาสตร์ของพวกพราหมณ์ทั้งหมด วันหนึ่งท่านเห็นพระ ศาสดาแวดล้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์ เสด็จจาริกอยู่ในกรุงสาวัตถี ก็หลงในพระรูปของพระบรม

^๒ พ.ร. (ไทย) ๒๕/๑๖ /๒๕.

^๓ สัมภาษณ์ นายชาวรรณ คำมูล, มรรคทายกบ้านภู ตำบลภูคำ, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๕.

ศาสดา ท่านคิดว่าถ้าอยู่แต่ในบ้านก็จะไม่ได้เห็นพระศาสดาได้บ่อยๆ เท่าที่ต้องการท เมื่อคิดดังนั้นแล้ว จึงได้ออกบวชในสำนักของพระศาสดา และเมื่อบวชแล้ว ด้วยความที่ประสงค์จะเห็นพระรูปของพระบรมศาสดาอยู่ตลอดเวลา จึงยอมละหน้าที่และกิจวัตรทั้งหลาย มีการสาธยายและมนสิการในพระกัมมัฏฐานเป็นต้น ไปเฝ้าดูอยู่แต่พระผู้มีพระภาคเจ้าอย่างเดียวนั่น เว้นเฉพาะเวลาขบฉันและเวลากระทำสรีระกิจเท่านั้นส่วนเวลาที่เหลือก็จะไปยืนอยู่ในที่สามารถจะเห็นพระทศพลได้ครั้งนั้น

พระศาสดาทรงทราบว่พระวัคคิ ยินดีในพระรูปของพระองค์ แต่มิได้ทรงตรัสอะไร ด้วยทรงรอความแก่กล้าแห่งญาณของท่าน อยู่ ต่อเมื่อทรงทราบว่าญาณของท่านถึงความแก่กล้าแล้ว จึงตรัสโอวาทว่า จะมีประโยชน์อะไร ด้วยการที่เธอต้องมาสร้างกายอันเปื่อยเน่านี้ วัคคิเอย ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเห็นเรา ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นชื่อว่าเห็นธรรม วัคคิเห็นธรรมจึงจะชื่อว่าเห็นเรา พระวัคคินั้น แม้จะได้ฟังพระพุทธโอวาทจากพระศาสดาอย่างนั้น ก็ไม่สามารถที่จะละการดูพระศาสดาไปทำกิจอย่างอื่นได้เลย พระบรมศาสดาทรงขับไล่พระวัคคิลำดับนั้น เมื่อใกล้กาลที่จะจำพรรษา พระศาสดาทรงพระดำริว่า ภิกษุนี้ไม่ได้ความสังเวชจักไม่ตรัสรู้ ดังนี้แล้ว จึงเสด็จไปสู่กรุงราชคฤห์ ครั้นถึงวันเข้าพรรษา จึงขับไล่พระเถระด้วยครีสุว่า หลีกไปวัคคิ พระเถระถูกพระศาสดาทรงขับไล่ จึงไม่อาจจะอยู่ในที่พร้อมพระพักตร์ได้ จึงคิดว่า จะประโยชน์อะไรด้วยความเป็นอยู่ของเรา ที่จะไม่เห็นพระศาสดา จะมีชีวิตอยู่ไปทำไม ดังนี้แล้ว จึงขึ้นสู่ภูเขาภิษณภู ไปยังเจ็มน้ำผาสูง พระศาสดาทรงทราบความเป็นไปนั้นของเธอแล้ว ทรงดำริว่า ภิกษุนี้ถ้าไม่ได้รับการปลอบโยนจากเรา ก็จะทำให้อุปนิสัยแห่งมรรคและผลที่มีอยู่เต็มแล้วนี้พินาศไป ดังนี้แล้วทรงจึงทรงเปล่งรัศมีไปแสดงพระองค์ให้ปรากฏอยู่เบื้องล่างหน้าแห่งผาสูงนั้นแล้วตรัสพระคาถาว่า พระเถระได้เห็นพระบรมศาสดาปรากฏพระองค์อยู่เบื้องล่างแห่งหน้าผานั้นความปีติ โสมนัสใจอย่างท่วมท้นก็บังเกิดขึ้นด้วยความปรารถนาอย่างรุนแรงที่จะได้เฝ้าพระพุทธองค์ในทันที ไม่เห็นวิธีที่จะไปได้โดยรวดเร็ว จึงวิ่งลงมาทางหน้าผาที่สูงหลายร้อยชั่วคน ก็ลงมาอยู่ต่อเบื้องพระพักตร์พระบรมศาสดา โดยสะดวกด้วยพระพุทธานุภาพ

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนา คือความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปแห่งขันธทั้งหลาย ใจความโดยสรุปแห่งพระธรรมเทศนา พระผู้มีพระภาคตรัสแก่วัคคิ ว่า “ภิกษุผู้มากด้วยความปราโมทย์ เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ฟังบรรลุสัจดับท อันเป็นธรรมเข้าไปประทับสงบสังขาร เป็นสุข”^๔ ครั้นเมื่อจบพระธรรมเทศนา ท่านจึงได้บรรลุอรหัตผล พร้อมด้วยปฏิสัมภิทา ๔ จากเรื่องนี้ก็เป็นวิธีการแสดงธรรมโดยใช้สัญลักษณ์บอกธรรมโดยผ่านพุทธานุภาพนั่นเอง

๔.๑.๓ คติธรรมที่ปรากฏในประเพณีการปฏิบัติต่อศพ

^๔ พ.ธ.(ไทย).๒๕/๓๘๑/๑๕๑.

ประเพณีการปฏิบัติต่อศพ มีขั้นตอนพิธีกรรมหลายอย่างซึ่งมีคตินิยมสอดแทรกคตินิยมเอาไว้ในประเพณีพิธีกรรมมากมาย ซึ่งคนสมัยก่อนมีความชาญฉลาดเป็นนักปราชญ์ ได้นำหลักธรรมทางศาสนามาผูกเอาไว้เป็นปริศนาธรรม คติธรรม เพื่อให้ผู้นุชนรุ่นหลังได้นำไปคิดพิจารณาหาหนทางในการปฏิบัติ โดยผู้วิจัยจะได้ศึกษาคติธรรมที่ปรากฏในประเพณีการปฏิบัติต่อศพ การอาบน้ำศพ การหีวมศพ การนุ่งเสื้อผ้าให้ศพ การรดน้ำหอมศพ การเอาเงินใส่ปากศพ การเอาคําหมากใส่ปากศพ การเอาขี้ผึ้งปิดตาปิดปากศพ การมัดตราสังศพการดอยศพ การตั้งศพหันหัวไปทางทิศตะวันตก การเลี้ยงข้าวศพ การทำบันได ๓ ขั้น การจุดไฟให้ศพ การดับไฟที่จุดให้ศพ การเงินเชื่อนดี การสวดศพ ปฏิบัติในการเผาศพ ตามลำดับต่อไป ดังนี้

๔.๑.๓.๑ คติธรรมจากประเพณีการอาบน้ำศพและการรดน้ำศพ

ประเพณีการอาบน้ำศพก็มุ่งเพื่อชำระสะสางร่างกายของผู้ตายให้สะอาดบริสุทธิ์ไม่มีมลทินสิ่งสกปรกติดตามร่างกายไปสู่ปรโลกหน้า จากการสัมภาษณ์นายบุญเตรียม สุมะโท บ้านคูเกี่ยวกับคติธรรมจากประเพณีการอาบน้ำศพพบว่า เป็นการสอนให้คนเรารู้ว่าคนเรานั้นจะต้องเอาศีลชำระ กาย วาจา และใจให้สะอาด แต่ผู้ที่ตายแล้วไม่สามารถจะอาบได้จึงเป็นการสอนคนเป็นเสียมากกว่า^๕

จากประเพณีการรดน้ำศพพบว่า เป็นการสอนไม่ให้ประมาทในการทำมาดี ขณะที่รดน้ำศพจะให้หงายมือของผู้ตายด้วย เพื่อจะชี้ให้เห็นว่าคนเราตอนเกิดมาก็มาตัวเปล่า เวลาไปก็ไปตัวเปล่า มิได้ยึดถือหอบหิ้วเอาสิ่งใดไปด้วย เพื่อให้ผู้เห็นได้คลายความโลภ ความโกรธ และความหลง^๖

๔.๑.๓.๒ คติธรรมจากประเพณีการแต่งตัวศพ การหีวมศพ การทาแป้งแต่งศพ

ประเพณีการแต่งตัวศพมุ่งเพื่อให้ศพของผู้ตาย ดูสะอาดตา เรียบร้อย สำหรับผู้ที่มาพบเห็น จากการสัมภาษณ์สัมภาษณ์นางวงเดือน แก้วเก็บคำ บ้านคูเกี่ยวกับคติธรรมจากประเพณีการแต่งตัวศพพบว่า คติธรรมการนุ่งผ้าสองหนแรก นุ่งกลับ หมายถึง การตาย นุ่งทับใหม่อีกครั้งตามธรรมเนียมที่คนทั่วไปนุ่ง หมายถึงการเกิด ท่านอธิบายไว้ว่า “คนเราเกิดมาก็ต้องตาย ตายแล้วก็เกิดอีก วนทุกข์เวทนาเวียนว่ายตายเกิด อยู่ไม่รู้สิ้นสุด สำหรับผ้าที่ใช้เป็นสีขาว และนุ่งห่มแบบอุบาสกอุบาสิกา เพื่อบอกว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ จะเป็นไปได้ก็ด้วยการประพฤติอย่างอุบาสกอุบาสิกา ดำรงตนอยู่ในศีลธรรม” ในทางหลักธรรมทรัพย์สมบัติภายนอกที่เป็นเสื้อผ้าเครื่องแต่งตัวเป็นของไม่จีรังยั่งยืน

^๕ สัมภาษณ์นายบุญเตรียม สุมะโท, บ้านคู, ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๕.

^๖ สัมภาษณ์ นางพุด ศรีบุญมี, บ้านคูคำ, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๕.

เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ตายแล้วก็คิดว่าไปไม่ได้ ดังนั้นคนเราควรเอาศีลธรรมในทางศาสนา มาเป็นเครื่องประดับตัว จึงจะสามารถทำให้ชีวิตเจริญรุ่งเรืองทั้งโลกนี้และโลกหน้า^๓

๔.๑.๓.๓ คติธรรมจากประเพณีการเอาเงินใส่ปากศพ การปิดปาก / ปิดตาศพ

ประเพณีการเอาเงินใส่ปากศพมีความเชื่อว่า ในการเอาเงินหรือของมีค่าใส่ในปากศพ กล่าวกันว่าเพื่อให้ผู้ตายติดตัวเอาไปใช้สอยในเมืองผี หรืออีกนัยหนึ่งสำหรับเป็นค่าจ้างสัปเหร่อ โดยมีเรื่องเล่ามาว่า มีสามีภรรยาคนหนึ่งอยู่ด้วยกันมาจนแก่ มีทองคำติดตัวอยู่บาทหนึ่งสามีภรรยาต่างสัญญากันว่า ถ้าใครตายก่อนให้เอาทองคำบาทหนึ่งนี้ใส่ปากไปให้ด้วย ต่อมาสามีเกิดตายก่อน ภรรยาจึงเอาทองคำใส่ปากให้สามีตามที่สัญญากันไว้ แล้วก็นำศพไปเผาไฟได้ไหม้ทองคำนั้นขาดไป คงเหลืออยู่เพียงสามสลึง ครั้นนั้นพระมหากษัตริย์ ประกาศขอเก็บทองคำจากรายกรเรือนละหนึ่งบาท หญิงหม้ายคนนั้นจึงไปเก็บทองคำในกองฟอนซึ่งยังคงเหลืออยู่เพียงสามสลึง มาถวายพระมหากษัตริย์ พระมหากษัตริย์ไม่ทรงรับจะเอาให้เต็มบาท หญิงหม้ายเจ้าของทองคำจึงทูลว่า แต่ก่อนทองคำนี้เต็มบาท ครั้นสามีตายจึงเอาใส่ปากสามีแล้วเอาสามีไปเผา ไฟได้ไหม้ทองคำขาดไป จึงเหลืออยู่เพียงเท่านั้น ขอพระองค์จงเป็นที่พึ่งแก่ผู้ยากเกิด พระมหากษัตริย์ได้ฟังก็เกิดธรรมสังเวช จึงประกาศยกเลิกไม่ให้เก็บทองคำจากรายกร อาศัยเหตุนี้ในกาลต่อมา ผู้ที่ไม่มีทองคำถึงบาท จึงใช้เงินใส่ปากศพแทน เป็นประเพณีกระทำสืบๆ กันมา หรืออีกนัยหนึ่งใส่ไว้สำหรับเป็นค่าจ้างสัปเหร่อที่จะนำไปเผา เพราะในครั้งกระโน้นราคาเงินบาทหนึ่งได้เป็นค่าจ้างอย่างงามแล้ว และยังได้ผ้าผ่อนที่ปกคลุมศพ กับของเล็กๆ น้อยๆ ในการเผาศพเป็นพิเศษอีกด้วย^๔

จากการสัมภาษณ์ นายสัญญา โคตรศรีวงษ์ กำนันตำบลคูคำ เกี่ยวกับคติธรรมจากประเพณีการเอาเงินใส่ปากศพพบว่า เพื่อเป็นเครื่องพิจารณาให้เห็นว่า บรรดาทรัพย์ที่ผู้ตายสะสมไว้ ไม่ว่าจะเป็นมากเพียงใด สิ่งที่จะติดตัวไปได้ก็มีเพียงกรรม คือบุญและบาปเท่านั้น ทรัพย์นั้นอำนวยประโยชน์ให้ในโลกนี้เท่านั้น ทรัพย์นั้นไม่เป็นประโยชน์ในโลกหน้า แต่เมื่อยังมีชีวิตอยู่สามารถอาศัยทรัพย์นั้น สร้างสิ่งที่เป็บุญและบาป อันจะมีผลต่อชีวิตในโลกเบื้องหน้า เมื่อพิจารณาได้อย่างนี้ก็สามารถใช้ทรัพย์นั้นให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น เมื่อประพุดิตนได้ดังนี้ ความประพุดิตนั้นก็จะเอื้ออำนวยต่อชีวิตในโลกหน้า ด้วยการมีสุคติเป็นที่ไป^๕

^๓ สัมภาษณ์นางวงเดือน แก้วเก็บคำ, บ้านคู, ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๕.

^๔ พระครูคุณสารสัมบัน, พิธีกรรมต่าง ๆ และขนบธรรมเนียมประเพณี, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่โรงพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๗๘-๑๗๙.

^๕ สัมภาษณ์ นายสัญญา โคตรศรีวงษ์, กำนันตำบลคูคำ, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๕.

การปิดปาก/ปิดตาศพก็มุ่งเพื่อกันความอุจาดน่ากลัว เพราะบางศพตาปลิ้นล้นแลบผู้พบเห็นเกิดความกลัว คติธรรมจากประเพณีการปิดปาก / ปิดตาศพพบว่า หมายถึง ตากับปาก เป็นช่องทางแห่งทุจริตอกุศลกรรม เพราะตาเห็นรูป เป็นเหตุให้ชอบใจ ทำให้เกิดความกำหนัดยินดีบ้าง เมื่อไม่ชอบใจก็เป็นเหตุให้เกิดวิทุจริต ด้วยการพุดปลดหลอกลวงยุยง ส่งเสริมว่าร้ายผู้อื่น ดังนั้นการปิดปาก ปิดตา เป็นการทำให้เกิดความสงบ ในบางที่ท่านปิดทั้งหน้า รวมไปถึงปิดจมูก ปิดหูไปด้วย ก็คือสำรวมอินทรีย์เพราะเวลาปิด “ที่สำคัญต้องเขียนพระเจ้า ๕ องค์ คือ นะ โม พุท ธา ยะ ลงในแผ่นนั้น” หมายความว่าปิดหน้าด้วยคาถาพระพุทธรเจ้า ๕ องค์ ก็คือ ผู้ต้องการความสงบสุข ต้องปิดหู ปิดตา ปิดปาก และจมูก รวมไปถึงกายและใจ มิให้อารมณ์ต่าง ๆ เข้ามาครอบงำ เพราะการนำพระมาควบคุมอินทรีย์ทั้งหกไว้ได้ ก็คือ เป็นข้อสอบให้สำรวมระวัง อินทรีย์ ไม่ให้เกิดกิเลสนี้เอง ข้อนี้เป็นการเตือนสติให้ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ได้ทำในขณะที่ยังมีชีวิตไม่ปล่อยให้กายและใจของตนถูกอารมณ์ต่างๆ ครอบงำ เพราะขาดการสำรวมระวังทางอินทรีย์เป็นเหตุให้ชีวิตไม่สงบ เกิดความทุกข์ความเดือดร้อน ถ้ารู้จักควบคุมอินทรีย์ ๖ ชีวิตก็จะเป็นสุขได้^{๑๐}

จะเห็นได้ว่าคติธรรมจากประเพณีการเอาเงินใส่ปากศพ การปิดปาก / ปิดตาศพ พบว่าการปิดหน้าศพด้วยแผ่นทองคำ แผ่นจี๊ฟที่ปิดหน้าด้วยทองคำเปลว เป็นต้น มีจุดประสงค์เพื่อป้องกันลูกตาหลุด และไม่ให้คนเห็นตอนแก้ผ้าห่อศพออกตอนจะเผาเนื่องจากบางศพมีใบหน้าที่น่าเกลียดน่ากลัว เช่นนัยน์ตาลนออกมา แลบลิ้นออกมาปากบูดเบี้ยว ใบหน้าบวมอืดและของโสโครกไหลออกทางปาก จมูก เป็นต้น

๔.๑.๓.๔ คติธรรมจากประเพณีการมัดศพ (มัดตราสัง) การมัดห่อศพ

จากการสัมภาษณ์ นายพิกุล การมัดศพ มุ่งเพื่อช่วยในการจัดศพให้อยู่ในท่าที่ต้องการ เช่น ในการตราสังรัดคอห้วงหนึ่งแล้วเอาเชือกโยงมากลางตัว ทำห้วงตระกูลเบ็ดผูกหัวแม่มือ แล้วรัดผูกมัดมือทั้งสองให้พนมไว้ที่หน้าอก แล้วโยงเชือกมาที่เท้าทำบ่วงผูกแม่เท้าทั้งสอง แล้วรวบรัดผูกข้อแม่เท้าทั้งสองให้ติดกัน เพื่อให้ศพอยู่ในท่านอนหงาย และพนมมือ เพื่อว่าเวลาศพเบ่งพองขึ้นจะได้ไม่ดันโลงทั้งสองข้างให้แตกหรือแยกออก ซึ่งจะทำให้น้ำเหลืองรั่วออกมาได้^{๑๑}

เกี่ยวกับคติธรรมจากประเพณีการมัดศพ (มัดตราสัง) พบว่า การมัดตราสังศพ ๓ เปลาะ หมายถึง บ่วงทั้ง ๓ ที่ว่า ปุ่ดตั้ง คีวัง (คีเว ก็มี) บุตรเป็นห่วงคล้องคอระนั่ง หัดเถ ทรัพย์เป็นห่วงผูกมือ และภะริยัง ปาเท และภรรยาเป็นห่วงผูกเท้า (สำหรับศพหญิงก็คงหมายถึงเอสาเป็นห่วงผูกเท้า แม้คำภวานาจะใช้ ภะริยา ปาเท เหมือนกัน ความหมายก็เพื่อบอกว่าห้วง ๓ ห่วง นั้นเป็น

^{๑๐} สุขพัฒน์ อนนทจักรย์, *ปริศนาปรัญชาธรรม*, (กรุงเทพมหานคร: ส ธรรมภักดี, ๒๕๔๖), หน้า ๔.

^{๑๑} สัมภาษณ์ นายพิกุล โมลี, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๗, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๕.

เครื่องผูกมนุษย์ไว้ให้ติดอยู่ในโลกียวิสัย สามารถพ้นทุกข์ได้ ใครสามารถตัดได้ก็พ้นทุกข์ได้ส่วน การมัดห่อศพ โดยมากมักใช้ผ้าขาว ห่อหุ้มศพไว้แล้วมัดเป็นเปลาะๆ ร้อยรัดให้แน่น ๕ เปลาะในความมุ่งหมายทางโลก เพื่อกันศพขึ้นพองอาจดันโลงแตกได้ และคติธรรมจากประเพณีการมัดห่อศพ หมายถึง สิ่งที่เป็นเครื่องรัดรั้ง ดังสัตว์โลก ให้วนเวียนอยู่ในทุกข์ กางกั้นไว้มิให้พ้นไป จากทุกข์ ก็คือ นิวัตรธรรม ๕ ดังนั้นผู้ที่ต้องการให้งานบรรลุลความดีพ้นจากทุกข์ ก็พึงเว้นจากนิวัตรทั้ง ๕ ดังนั้นในเวลาที่มีผ้า ห่อศพ ๕ เปลาะ ท่านจะบริกรรม ดังนี้

“เปลาะที่ ๑ ท่านบริกรรมว่า อะ ได้แก่ กามฉันทะ

เปลาะที่ ๒ ท่านบริกรรมว่า พะ ได้แก่ พยาบาท

เปลาะที่ ๓ ท่านบริกรรมว่า ถิ ได้แก่ ถีนมิทธะ

เปลาะที่ ๔ ท่านบริกรรมว่า อุ ได้แก่ อุทธัจจะกุกกุจจะ

เปลาะที่ ๕ ท่านบริกรรมว่า วิ ได้แก่ วิจิกิจฉา”^๒

จากการสัมภาษณ์และศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับคติธรรมจากประเพณีการมัดศพ (มัตตราสัง) การมัดห่อศพ พบว่า ในพิธีศพของชาวดำบลูกำน้นนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาให้ข้อคิดกับคนที่อยู่คือเป็นเครื่องรัดรั้ง ดังสัตว์โลก ให้วนเวียนอยู่ในทุกข์ กางกั้นไว้มิให้พ้นไป จากทุกข์ก็คือ นิวัตรธรรม ๕

๔.๑.๓.๔ คติธรรมจาก การคดยศพ ชาวดำบลูกำน้นเชื่อว่า การคดยศพนั้นในทางคติโลก” เชื่อว่าเป็นที่รองศพมิให้หล่นลงข้างล่าง แต่ในทางคติธรรม เชื่อว่าเหมือนกับวิสุทธิ ๗ อันจะนำสัตว์ทั้งหลายให้ข้ามพ้นจากวัฏสงสาร เพราะภายในโลงจะทำปาก (รื้อไม้ไผ่) ๗ รื้อ เชื่อว่าเปรียบเหมือนกับวิสุทธิ ๗ อันจะนำสัตว์ทั้งหลายให้ข้ามพ้นจากวัฏสงสาร”^๓

๔.๑.๓.๕ การตั้งศพหันหัวไปทางทิศตะวันตก ประเพณีการหันหัวศพไปทางทิศตะวันตก ซึ่งมีความเชื่อว่า คนตายก็เหมือนกับพระอาทิตย์ตกลงไปแล้ว ย่อมไม่ย้อนกลับคืนมาทางทิศวันออกภายในวันเดียวหรือไม่เคยมีพระอาทิตย์ขึ้นทางทิศตะวันตกจะขึ้นเฉพาะในทิศตะวันออกในวันใหม่เท่านั้น เป็นการสอนคนเป็นให้เรารู้ว่าร่างกายของเราก็เหมือนกัน เมื่อตายไปแล้วจะไม่มีวันฟื้นขึ้นมาตามร่างเดิมนี้ได้อีก จะต้องเกิดใหม่ในภพหน้าเหมือนกับพระอาทิตย์ที่ตกทางทิศตะวันตกแล้ว ย่อมไปขึ้นทางทิศวันออก หรืออีกนัยหนึ่ง ถ้าคนเราไม่ยอมตกต่ำหรือดับมืดเมื่อ

^๒ สุขพัฒน์ อนนทจารย์, **ปริศนาปรัชญาธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: ส ธรรมกถึก, ๒๕๔๖), หน้า ๔.

^๓ สัมภาษณ์พระครูเขมปัญญาคม, เจ้าอาวาสวัดชุมพรี บ้านหม้อ ตำบลลูกำ

พระอาทิตย์ตกดินแล้ว ก็ให้มีศีลธรรม คือ ละชั่ว ประพฤติ มีจิตที่บริสุทธิ์ แล้วชีวิตก็จะไม่มีติดบอด มีแต่ความสว่างไสวตลอดไป^{๑๔}

๔.๑.๓.๖ การเลี้ยงข้าวศพ ชาวตำบลลูกคำเชื่อว่า การเอาข้าวให้คนตายกินไม่มีประโยชน์ อาหารทางโลกผู้ตายไม่สามารถจะกินได้เพราะอยู่ในโลกวิญญาน ควรจะเอาอาหารไปถวายพระสงฆ์หรือให้ทานกับคนยากจน แล้วอุทิศกุศลจะดีกว่าคนตายถึงจะได้รับอาหารเป็นการสอนคนเป็นว่า คนตายไปแล้วไม่อาจฟื้นขึ้นมาได้อีกและไม่สามารถนำอะไรติดตัวไปได้แม้แต่ข้าวปลาอาหารที่จัดมาให้อยู่ตรงหน้าก็ไม่มีปัญญาลุกขึ้นมาทานได้ หรือทรัพย์สินสมบัติต่างๆ ที่หามาได้ในขณะที่มีชีวิตอยู่ก็ไม่สามารถใช้ได้และนำติดตัวไปได้ มีแต่บาปกับบุญเท่านั้นที่จะติดตัวไปได้ อีกนัยหนึ่งเป็นการสอนให้คนเราตั้งมั่นอยู่ในความกตัญญูไม่ลืมบุญคุณ แม้คนตายจะลุกมาทานอาหารไม่ได้ก็ตาม แต่อย่างน้อยลูกหลานก็ได้แสดงออกถึงความกตัญญู เป็นการบูชาคุณท่าน จดจำไม่ลืมคุณท่านแม้ตายจากไป ดังคำที่ว่า “สิ่งที่ควรทำคือความดี สิ่งที่ควรมีคือคุณธรรม สิ่งที่ควรจดจำคือบุญคุณ”

๔.๑.๓.๗ การทำบันได ๓ ขั้น ชาวตำบลลูกคำ เชื่อว่าบันได ๓ ขั้น ภพ ๓ คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ เป็นสถานที่อยู่ของสัตว์จะเกิดแล้วตาย ตายแล้วเกิดไม่จบสิ้น

๔.๑.๓.๘ การจุดไฟให้ศพ และการดับไฟให้กับศพ สำหรับการจุดตะเกียงและการดับไฟให้กับศพนั้น ชาวตำบลลูกคำจะใช้ตะเกียง หรือโคมไฟแล้ววางไว้ปลายเท้า ใช้ตะเกียงน้ำมันก๊าดจุดตามไว้ที่ปลายเท้าศพเพื่อให้สว่าง เพราะสมัยก่อนไม่มีไฟฟ้าหากปล่อยให้มืดจะดูน่ากลัว ตะเกียงให้ความสว่างได้เพียงภายนอก ส่วนธรรมะนั้นสามารถให้จิตใจสว่างได้ ดังคำที่ว่า สว่างตาด้วยแสงไฟ สว่างใจด้วยแสงธรรม๓๑ อีกความหมายนัยหนึ่ง “มนุษย์นั้นมีการแบ่งออกเป็น ๔ จำพวก คือ

๑) มาสว่าง ไปสว่าง หมายความว่าเกิดมาพบพระพุทธศาสนา ชื่อว่าสว่าง มีความเลื่อมใสนับถือพระพุทธศาสนา ได้รักษาศีล เจริญภาวนา ปฏิบัติตนตามธรรม คำสั่งสอน ของพระพุทธศาสนา จึงได้ชื่อว่า มาสว่าง ไปสว่าง

๒) มาสว่าง ไปมืด คือเกิดมาพบพระพุทธศาสนา แต่ไม่เลื่อมใส ปฏิบัติตนตาม คำสั่งสอน ของศาสนา จึงได้ชื่อว่า มาสว่าง ไปมืด

๓) มามืด ไปสว่าง คือคนที่ไม่นับถือพระพุทธศาสนา เป็นพวกมิจฉาทิฐิ ภายหลังมานับถือพระพุทธศาสนา บำเพ็ญทาน ศีล ภาวนา จึงได้ชื่อว่า มามืด ไปสว่าง

^{๑๔} สัมภาษณ์ พระอธิการบัวพันธ์ ภูทฤตยาโณ,เจ้าอาวาสวัดบ้านบ่อใหญ่ ตำบลลูกคำ, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๕. (ข้อ ๔.๑.๓.๖ และ ๔.๑.๓.๗ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์)

๔) มามีด ไปมีด ได้แก่พวกที่เกิดมาจนวันตายไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนา จึงได้ชื่อว่ามามีด ไปมีด^{๔๕}

จะเห็นได้ว่าชาวตำบลคูคำได้รับประโยชน์จากคตินิยมการจุดไฟและดับไฟให้กับศพ ก็เพื่อเตือนสติผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ให้ดำเนินชีวิตของตนไปในทางสว่าง เกิดมาแล้วก็อย่าประมาทในการบุญการกุศลประพฤติดตามหลักการพระพุทธศาสนา กล่าวคือให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา

๔.๑.๓.๕ การงันเอือนดี เป็นการแสดงความอาลัยถึงผู้ตาย แสดงออกถึงซึ่งความรู้สึกว่าเสียใจ เป็นทุกข์ด้วย เป็นเครื่องเตือนจิตสะกิดใจเป็นเหตุให้ระลึกถึงมรณานุสติ คือการระลึกรู้ถึงความตายอันจะมีแก่ตน จะได้ไม่ประมาทมัวเมาในชีวิต จะได้ชวนชวนทำกิจที่เป็นประโยชน์ต่อไป และเป็นการให้กำลังใจแก่ญาติผู้ตาย^{๔๖}

๔.๑.๓.๑๐ คติธรรมจากการสวดศพ

๑) คติธรรมจากประเพณีการสวดมตีกา ประเพณีการสวดมตีกา คือ การนิมนต์พระสงฆ์ ๔ รูป สวดมตีกา คือบทตั้งหรือหัวข้อของพระอภิธรรม ๘ คัมภีร์ ซึ่งมีความเชื่อว่า เป็นการเบิกโลงและเชิญวิญญาณของผู้ตายให้รับทราบถึงการบำเพ็ญกุศลอุทิศให้ของญาติพี่น้อง หลังจากนั้นก็จะนิมนต์ให้พระสงฆ์สวดทุกวัน โดยให้พระสงฆ์สวดในเวลากลางวัน ในระหว่างการบำเพ็ญกุศลศพ เป็นการเตือนสติคนเป็นไม่ให้ประมาทในชีวิต ให้ชวนชวนบำเพ็ญคุณงามความดี ละเว้นความชั่วดังคำที่พระท่านสวดว่า กุสะลา ชัมมา แปลว่า ธรรมที่เป็นกุศล อะกุสะลา ชัมมา แปลว่า ธรรมที่เป็นอกุศล ดังนี้ในทางพระพุทธศาสนานั้น มีการกล่าวถึงเรื่องที่อนาถบิณฑิกะเศรษฐีนิมนต์พระมาสวดบทมตีกา บังสุกุล ว่าในครั้งนั้นหลานอนาถบิณฑิกะเศรษฐีอุ้มตุ๊กตาเป้งแล้วทำพลัดตกลงสู่พื้นแตกกระจาย หลานอนาถบิณฑิกะเศรษฐีซึ่งเป็นเด็กก็ร้องไห้ เพราะมีความรักในตุ๊กตาว่าเป็นลูกของตน ท่านอนาถบิณฑิกะเศรษฐี จึงได้ปลอบใจหลานว่าอย่าร้องไห้เลย เดี่ยวตาจะไปนิมนต์พระมาทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้

จากนั้นท่านอนาถบิณฑิกะเศรษฐีก็ได้ไปนิมนต์พระมาสวดเพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ตุ๊กตาเป้ง พระสงฆ์ท่านก็ได้สวดบทมตีกาซึ่งเป็นเหมือนแม่บทของธรรมให้ฟังแล้ว ท่านอนาถบิณฑิกะเศรษฐีก็ได้ทำบุญอุทิศส่วนกุศล เรื่องนี้ถ้าพิจารณาแล้วการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ตุ๊กตาเป้งนั้นอาจจะเป็นเรื่องไร้สาระ แต่อย่าลืมว่าที่ท่านอนาถบิณฑิกะเศรษฐีทำนั้นก็น่าจะมีเหตุผลอยู่สองประการ ประการแรกต้องการปลอบใจหลานให้หยุดร้องไห้ ส่วนประการที่สองนี้น่าจะเป็น

^{๔๕} สัมภาษณ์พระอธิการบัวพันธ์ ภทฺทญาโณ, อ่างแล้ว.

^{๔๖} สัมภาษณ์นายชาลารณ คำมูล, มรรคทายกบ้านคู ตำบลคูคำ, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๕.

เพราะท่านอนาถบิณฑิกะเศรษฐี เป็นเศรษฐีที่ไม่รู้จักอัมในบุญ จึงหาวิธีการในการทำบุญอยู่เนื่อง ๆ นั้นเอง จากตัวอย่างนี้ก็เลยทำให้มีการสวดมาติกาบังสุกุลเป็นเบื้องต้นในงานศพทั่วไป

๒) คติธรรมจากประเพณีการสวดพระอภิธรรม ประเพณีการสวดพระอภิธรรม คือ การนิมนต์พระสงฆ์มาสวด ซึ่งมีความเชื่อว่าเป็นการอุทิศส่วนกุศลส่งดวงวิญญาณของผู้ตายไปสู่สุคติโลกสวรรค์ เป็นการสอนให้คนเราตั้งอยู่ในความไม่ประมาท เพราะคนตายไปแล้วฟังไม่รู้เรื่อง แต่คนที่กำลังมีชีวิตอยู่ฟังรู้เรื่อง ถ้าสามารถแปลบาลีได้จะสอนให้คนเป็นคนดีทำแต่ความดี๑๖ พระอภิธรรมมัตถสังคหะมีแต่ธรรมล้วน ๆ เป็นธรรมชั้นสูงที่พระพุทธองค์ทรงแสดงโปรดพระพุทธมารดาขณะประทับอยู่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์เพื่อทดแทนคุณน้ำนม สอนองคุณพระราชมารดา การฟังพระอภิธรรม ถ้าฟังด้วยปัญญาย่อมได้กุศล คือความฉลาด ถ้าฟังด้วยศรัทธาย่อมได้บุญ เหมือนค้ำคว ๕๐๐ ตัว ที่เกาะเพดานถ้าฟังพระสงฆ์สาธยายพระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ ฟังด้วยจิตศรัทธาเลื่อมใส จนเคลิ้มตกลงมาจากเพดานถ้า กระทบโขดหินดับคืบตายไป ยังได้ไปเกิดในสุคติได้^{๑๗}

๔.๑.๓.๑๑ คติธรรมที่ได้จากปฏิบัติในการเผาศพ

ชาวตำบลคูคำได้รับประโยชน์จากคติธรรมที่ได้จากการปฏิบัติในการเผาศพดังต่อไปนี้

๑) การขอขมาศพ เป็นการแสดงความเคารพต่อผู้ตาย และขอโทษกรรมในสิ่งที่ได้ทำกรรมที่ไม่ดีต่อกันมา เพื่อให้วิญญาณของผู้ตายได้ไปสู่สุคติ

๒) การรดน้ำมนต์ที่ตั้งศพ เชื่อว่า “หม้อนั้นได้แก่ธาตุดิน น้ำหมายถึง ธาตุน้ำ ลมกันเข้าเป็นรูป เมื่อตีด้วยไม้ย่อมแยกสลายหมดฉันใด ชีวิตก็ฉันนั้น จะเหลืออยู่แต่หม้อไฟนำหน้าศพจากการสัมภาษณ์นาย นาย ทาจารย์ สัปเหร่อบ้านเตาแดงเกี่ยวกับคติธรรมจากประเพณีตีหม้อน้ำ และหม้อไฟนำศพพบว่า เป็นเครื่องให้คนเป็นพิจารณาให้เห็นธรรมสังเวชว่า สิ่งใดๆ ไม่เป็นของเที่ยงนั้น ฟังรับประกอบการกุศล อันจะนำตนสู่สุคติภพในเบื้องหน้าโพ้น บางแห่งแก้ว่าหม้อน้ำทั้ง ๓ ได้แก้ว ๓ ของสัตว์ที่เกิดมา จำต้องแตกทำลายลงไปในวัยทั้ง ๓ นี้ ”

๓) การพลิกและผูกบันได เชื่อว่าเป็นการสอนให้คนที่ยังมีชีวิตอยู่ให้รู้ว่าเกิดแล้วก็ดับทุกคน ผู้ที่มีบันไดตายตัวพลิกคว่ำไม่ได้

๔) การห้ามและจูบศพ เป็นคติธรรมที่ว่าสี่คนห้าม สามคนแห่ หนึ่งคนนั่งแคร่ สองคนพาไป สี่คนห้าม หมายความว่า สิ่งที่ประกอบกันเข้าอย่างพอเหมาะทำให้เกิดรูปร่างขึ้นมาเป็นมวลสารเนื้อแท้ ได้แก่ ธาตุ ๔ วัตถุธรรมชาติดั้งเดิมของสรีระร่างกายของสรรพสิ่งที่มีชีวิตสามารถ

^{๑๖} สัมภาษณ์พระอธิการคำพอง สิริบุญโญ, เจ้าอาวาสวัดบัวบาน บ้านหนองบัวคำมูล, ๒๒

พฤศจิกายน ๒๕๕๕. (ข้อ ๑,๒,๓ บุคคลเดียวกัน)

มองเห็นด้วยตาซึ่งเป็นส่วนผสมของธาตุ ๔ อยู่ในสภาวะที่เกิดขึ้นตั้งอยู่และสลายตัว ใครก็ห้ามไม่ได้ ไม่ใช่เราไม่อยู่ในอำนาจของเรานั้นหนึ่งต้องทรุดโทรมแตกสลายไปธาตุทั้ง ๔ จะกลับคืนสู่สภาพเดิม คือ ๑) ปฐวีธาตุ ธาตุดิน มีลักษณะที่แข็งมองเห็นเป็นรูป สามารถสัมผัสได้ เช่น ผม ขน เล็บ ฟัน เป็นต้น ๒) อาโปธาตุ ธาตุน้ำ มีลักษณะเหลวไหลถ่ายเท ทำให้อ่อนนุ่มผสมผสานกัน เช่น น้ำเหลือง น้ำเลือด น้ำดี เป็นต้น ๓) เตโชธาตุ ธาตุไฟ เป็นลักษณะร้อนยังกายให้อบอุ่น ย่อยอาหาร ทำให้ร่างกายไม่เปื่อยเน่า เป็นต้น ๔) วาโยธาตุ ธาตุลม มีลักษณะกระพือพัด ลอยตัว พัดไปทั่วร่างกาย ทำให้ร่างกายเคลื่อนไหว ดิน น้ำ ลม และ ไฟนี้แหละ คือตัวตน แต่ตัวเราที่แท้จริงคืออะไร ด้วยเหตุผลนี้จึงได้ชื่อว่า ๔ คนหาสามคนแห่ หมายความว่า มวลสารที่เป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ จะซ่อนความเร้นลับ คือการผันแปรและสลายตัวเอาไว้ในตัว เปิดเผยตัวเองออกมาให้เห็นเสมอทั้งหมดยกเว้น ธรรมเนียม เพราะกำหนดรู้ได้ถึงธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลง ได้แก่ ไตรลักษณ์อาการที่เปลี่ยนแปลงอยู่ประจักษ์ตามรูปทำให้เบญจขันธ์เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ มี ๓ อย่าง คือ

๑) อนิจจตา เปลี่ยนสภาพอยู่ทุกขณะ คงที่เพียงชั่วคราวยังยั้งเปลี่ยนแปลงไม่คงทนถาวร (๒) ทุกขตา ความไม่สมบูรณ์ ไม่สมคูลตามธรรมชาติ เจ็บปวดเป็นเวทนาที่ทนได้ยาก (๓) อนัตตตาเป็นไปตามเหตุปัจจัย ผืนความปรารถนาไม่อยู่ในอำนาจความเป็นเจ้าของสูญสลายไปเองสรรพสิ่ง ต้องอยู่ภายใต้ความเปลี่ยนแปลงไม่สมบูรณ์เสมอ สิ่งห้ามไม่ได้ก็คือเจ้าแห่งรูปที่แท้จริงด้วยเหตุผลนี้จึงได้ชื่อว่า

๓ คนหาหนึ่งคนนั่งแคว่ หมายความว่า คุณสมบัติที่คอยควบคุมบัญชาการของอวัยวะทุกส่วน กล่าวคือ ผู้เป็นใหญ่และเป็นสิ่งที่เก็บข้อมูลทุกอย่างไว้ได้เป็นอย่างดี หนึ่งคน ได้แก่ จิตและแคว่ หมายถึง ร่างกาย จิตนั่งอยู่บนร่างกายซึ่งทำหน้าที่เป็นนาย ดังพุทธพจน์ที่ว่า “จิตเป็นนายกายเป็นบ่าว” นิยามของคำว่า จิต มี ๕ อย่าง คือ ๑) การที่จิตมีสภาพปกติ รู้การเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์ ๒) เป็นสถานที่เก็บบาปและบุญและบัญชาการตามวิถีแห่งจิต ๓) มีธรรมชาติสร้างผลของกรรม ๔) เป็นบ่อเกิดแห่งศิลปะอันงามวิจิตรทุกอย่างในโลก ๕) เป็นธรรมชาติรู้การสัมผัสปรุงแต่งสร้างสรรค์สรรพสิ่ง สรรพสิ่งที่มนุษย์สรรค์สร้างขึ้นล้วนแต่สำเร็จด้วยใจทั้งสิ้นจิตใจจึงมีขึ้นลงตลอดเวลา ดังคำที่ว่า จิตนี้ยังรู้ยากนัก บางครั้งเป็นมาร บางกาลเป็นเทวดา บางเวลาเป็นพระ บางขณะเป็นพรหม บางอารมณ์เป็นมนุษย์ ต่ำสุดเป็นสัตว์เดรัจฉาน ด้วยเหตุผลนี้จึงได้ชื่อว่า ๑ คนนั่งแคว่

สองคนพาไป คติธรรมหมายความว่า คือบุญและบาป ที่จะนำพาคนเราไปนรกหรือสวรรค์ ถ้าบุญก็นำพาไปเกิดดีมีมนุษย์ สวรรค์ เป็นต้น แต่ถ้าเป็นบาปก็พาไปเกิดในสถานที่ไม่มีดีมีทุกขวิบัติ ดังนั้นสัตว์โลกจึงเป็นไปตามกรรม แล้วแต่ทุนที่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนจากพฤติกรรมกรรม

กระทำในรูปแบบของกิจกรรมซึ่งมี ๒ อย่าง คือ ทำดีจัดเป็นกุศล ทำชั่วจัดเป็นบาป ทำสิ่งไหนมากก็
จะไปตามทางของสิ่งนั้นๆ ไป ได้แก่นุญและบาปนำพาจิตไปเพราะจิตเป็นผู้กระทำ ทำกุศลไว้นุญ
จะนำไปสู่สวรรค์ซึ่งเป็นชื่อเขตแดนของความสุข ทำบาปไว้ บาปจะนำไปสู่นรกเป็นชื่อเขตแดน
แห่งความทุกข์ สาเหตุที่ทำให้ผู้ประพฤติกุศลไปสวรรค์ มี ๓ อย่าง คือ ๑) ภาวกรรมพฤติกรรมทางกาย
ที่เป็นฝ่ายทางกุศลกรรม กล่าวคือ การที่มีกายประพฤติกุศล ๒) วาจากรรมพฤติกรรมทางวาจาที่เป็นฝ่าย
ทางกุศลกรรม กล่าวคือ การมีวาจาที่กล่าวดี ๓) มโนกรรมพฤติกรรมทางจิตที่เป็นฝ่ายกุศลกรรม
กล่าวคือ การมีจิตที่ดีดี ส่วนสาเหตุที่ทำให้ผู้ประพฤตินรกก็มีแนวพฤติกรรมที่ตรงกันข้ามกับ
สาเหตุที่ทำให้ผู้ประพฤติกุศลไปสวรรค์มี ๓ อย่างเช่นกันหลังการตายสิ่งที่จำเป็นที่สุดของจิต คือ นุญ
และบาป เงินใช้ไม่ได้ ข้าวกินไม่เป็น ด้วยเหตุผลนี้จึงได้ชื่อว่า ๒ คนพาไป^{๔๔}

๕) การหว่านข้าวสารและข้าวตอก ประเพณีการโปรยข้าวสารและข้าวตอกชาวตำบล
คูคำมีความเชื่อว่า ให้ผีที่อยู่ในโลงบ้าง ผีมาคอยรับบ้างแล้วแต่ไปเก็บข้าวตอกกิน จะได้ไม่นั่งทับโลง
เวลาหามจะไม่หนักท้าวจรวัด สัปเหร่อบ้านเตาแตก เกี่ยวกับคติธรรมจากประเพณีการโปรย
ข้าวตอกพบว่า ข้าวตอกนั้นเบา และถูกลมหรือสิ่งต่างๆ พัดพา ไปแตกหักง่าย ย่อยสลายง่าย ใช้ทำ
ประโยชน์ได้น้อย เมื่อร่วงหล่นสู่พื้นดิน หรือ หมคประโยชน์ไปด้วยซ้ำ เช่นเดียวกับชีวิต เป็นของ
เปราะบาง แตกดับได้ง่าย เมื่อดับแล้วหาคุณค่ามิได้ หรือ อีกประการหนึ่ง ข้าวตอกงอกงามไม่ได้ฉับ
ใด ผู้ที่ตายไปก็ฉับนั้น ไม่สามารถฟื้นขึ้นมาได้ ขอยำร้องให้อาลัยอาวรณ์แก่คนตายเลย ควรเร่งรีบ
บำเพ็ญกุศลอุทิศให้จึงจะเป็นประโยชน์^{๔๕}

๖) การปลงศพ เป็นโยนเสียงทวยไข่อัดกแตกที่ไหนให้ฝังหรือเผาที่นั่น เพราะเชื่อว่า
ผู้ตายอยากจะอยู่ที่นั่น

๗) การนำศพเวียน ๓ รอบ ประเพณีการหามศพเวียนจิตกาธาน ๓ รอบ เป็นการเวียน
ซ้าย ซึ่งมีความเชื่อว่าเวียนซ้ายเป็นการแสดงความเคารพต่อศพ การเดินเวียนรอบเมรุก่อน ๓ รอบ
และให้เวียนไปทางซ้ายมือเรียกว่า วัฏฏะ มี ๓ อย่าง คือ กิเลสวัฏฏะ วนคือกิเลสกัมมวัฏฏะ วนคือ
กรรม และวิปากวัฏฏะ วนคือวิบาก ทั้ง ๓ ส่วนนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชีวิตวนเวียนอยู่ใน
สังสารวัฏ ๔๘ อีกนัยหนึ่งมีความหมายคือ “สัตว์ทั้งหลายต้องเวียนว่ายตาย เกิด อยู่ในภพทั้ง ๓ เป็น
การเตือนสติผู้ที่ยังไม่ตายให้คิดถึงตัวเองจะได้บำเพ็ญบุญกุศลเพื่อหนีจาก การเวียนว่ายตาย เกิด ใน
ภพทั้ง ๓ นี้ คืออภพ รูปภพ อรูปภพจะได้นำตนไปสู่พระนิพพาน ”

^{๔๔} สัมภาษณ์พระครูเขมปัญญาคม, เจ้าอาวาสวัดชุมพรี บ้านหม้อ ตำบลคูคำ, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๕.

^{๔๕} สัมภาษณ์นางสังัด วงษ์นาม, บ้านลูกดอง, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๕. (ข้อ ๖ บุคคลเดียวกัน)

๘) การกระแทกโลงกับกองฟอน เป็นการบอกให้ผู้ตายรู้ว่า จะวางลงและเผตรงนี้การยกศพกระทบบึงตะกอนเบาๆ ๓ ครั้ง พบว่า เป็นการสอนให้รู้ว่า สรรพสิ่งทั้งหลายตกอยู่ภายใต้ความจริงของชีวิตคือหลักไตรลักษณ์ ๓ ประการ ได้แก่ ๑) อนิจจัง ไม่เที่ยง เกิดขึ้นในเบื้องต้น แปรปรวนในท่ามกลางและแตกสลายในที่สุด ๒) ทุกขัง ความเป็นทุกข์ ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ ๓) อนัตตา ไม่ใช่ตัวตน ไม่ควรยึดมั่นถือมั่นด้วยอุปาทาน

๙) การล้างหน้าศพ เป็นการสอนให้เอน้ำคือสุจริตธรรมชำระล้างจิตใจให้สะอาดปราศจากกิเลส ความโลภ ความโกรธ ความหลง

๑๐) การโยนผ้าข้ามโลงศพ เชื่อว่าเป็นการสอนคนที่ยังมีชีวิตอยู่ ให้รู้ว่าสมบัติหรือสิ่งของในโลก มันเป็นของทางโลกมิใช่ของใคร มันหมุนเวียนเปลี่ยนมืออยู่อย่างนั้น เงินทองที่สะสมไว้เมื่อตายก็จะเป็นของคนอื่น ถ้าเขาเอาไปใช้ทางผิดก็เป็นบาปแก่ผู้ตายด้วย เพราะเป็นสะสมทรัพย์สินไว้ให้คนทำความชั่ว

๑๑) การเอาไม้ข่มเหงทับโลงศพ

เชื่อว่าในโลกมีการต่อสู้กัน ๒ อย่าง คือ ธรรมะ (ความดี) และอธรรม (ความชั่ว) ถ้าฝ่ายใดอ่อนแอก็จะถูกข่มเหงให้แพ้ไป

๑๒) การวางดอกไม้จันทร์

เป็นการสอนคนเป็นว่า โดยปกติพฤติกรรมของเราจะไหลลงไปสู่ที่ต่ำ ประพฤติอกุศลกรรมเป็นบาปเป็นกรรมจึงส่งผลให้คนมีกลิ่น กล่าวคือ มีชื่อเสียงหายจรรกระจายไปทั่วสารทิศ คุณธรรมที่จะระงับนี้ได้ ก็คือศีล เป็นเครื่องควบคุมกายและวาจาไม่ให้ประพฤติชั่ว เปรียบเหมือนกลิ่นไม้จันทร์มีกลิ่นหอมขจัดกลิ่นเน่าของศพได้^{๒๐}

๑๓) การเผาศพ ชาวตำบลลูกคำเชื่อว่าไฟเป็นของร้อนหมายถึง ไฟในใจ กล่าวคือ ไฟได้แก่ กิเลส มีสภาพเผาผลาญสันดานให้ร้อนเป็นบาปเป็นอกุศล มี๑ อย่าง คือ ราคะ ไฟคือราคะ โทสาคิ ไฟคือโทสะ และโมหะคิ ไฟคือโมหะ เมื่อไฟทั้ง ๓ กองนี้เกิดกับบุคคลใดก็ควรระงับให้ได้ และไม่ควรเอาไฟทั้ง ๓ กองนี้ ต่อติดกันกระพือให้ลุกลามไปหาบุคคลอื่นซึ่งเป็นการนำความเดือดร้อนความทุกข์ไปสู่ผู้อื่น เปรียบเหมือนการจุดไฟต่อกันนั่นเอง

^{๒๐} สัมภาษณ์ นายชาลวรรณ คำมูล, มรรคทายกบ้านกู ตำบลลูกคำ, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๕. (ข้อ ๑๑, ๑๔, ๑๕ บุคคลเดียวกัน)

๑๔) การตัดไม้ขวางทาง

ชาวตำบลคูคำมีความเชื่อว่าเมื่อเผาศพเสร็จแล้วต้องตัดไม้ขวางทางเอาไว้เพื่อไม่ให้กลับบ้าน และเป็นการเตือนสติว่าโลกนี้มีแต่ความหลอกลวง สามีภรรยา ตอนยังมีชีวิตอยู่ก็รักกันดี แต่เมื่อตายไปแล้วก็ไม่ยินดีให้กลับมาอยู่ด้วย

๑๕) การเก็บอัฐิและทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตาย

ประเพณีการเก็บอัฐิ ส่วนหนึ่งลูกหลานเอาไ่ว้บูชา ที่เหลื่อและอังคาร เอาไปฝังดินและลอยน้ำ เพื่อให้ลูกหลานหรือญาติได้อยู่เย็นเป็นสุข คติธรรมจากประเพณีการเก็บอัฐิพบว่า เป็นการสอนคนเป็นว่า ร่างกายนี้ประกอบด้วยธาตุ ๔ หรือ มาจากธาตุทั้ง ๔ คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เป็นธาตุเล็กในธาตุใหญ่ ในวาระสุดท้าย ก็ไหลคืนไปรวมอยู่กับธรรมชาติ ซึ่งเรียกว่าเป็นการคืนสู่ธรรมชาติดั้งเดิม คือ การ คืนสู่ธาตุไฟ ด้วยการเผา คืนสู่ธาตุดิน ด้วยการฝัง คืนสู่ธาตุน้ำด้วยอังคาร และเถาถ่านที่เหลื่อ ไปลอยน้ำ ส่วนธาตุลม ก็ลอยอยู่ทั่วไปในที่ว่างอยู่แล้ว เมื่อพิจารณาได้ดังนี้ มนุษย์ก็ไม่ลืมตัว ไม่เหยอหยิ่ง ถือตนว่าใหญ่โตเหนือสิ่งอื่น เพราะแท้จริงแล้ว ตนเองเป็นเศษเสี้ยวแห่ง ฐิติ ธรรมชาติเท่านั้น จะยังความอ่อนน้อมถ่อมตนให้เกิดขึ้นในตนเองและสรรพสิ่ง

๔.๒ ด้านจิตใจ

คุณค่าทางด้านจิตใจเป็นคุณค่าที่ส่งผลต่อตนเองเป็นสำคัญ ในพิธีการจัดงานศพของชาวตำบลคูคำนั้น เป็นการสร้างการตอบสนองด้านจิตใจ ทั้งในด้านของบุคคลครอบครัว เมื่อชาวตำบลคูคำเชื่อเกี่ยวกับพิธีศพที่ให้กับผู้ตาย เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูกตเวที และเป็นการแสดงน้ำใจต่อเจ้าภาพ และถือโอกาสนี้มาทำบุญไว้เป็นทานให้กับผู้ตาย ก็ย่อมเกิดปีติสุข อิ่มเอมใจ และมีความรู้สึกรักและผูกพันกับผู้ตาย และเจ้าภาพ รู้สึกว่าบาปและอกุศลทั้งมวลลดน้อยถอยลง และเป็นการสั่งสมบุญรู้สึกได้ว่าตัวเองมีบุญมาก และการได้มาร่วมในพิธีศพนั้นก็ได้มาฟังในหลักการของพระพุทธศาสนาที่สอดแทรกอยู่ในพิธีกรรมดังกล่าวด้วย^{๒๑}

จากการสัมภาษณ์ผู้รู้เกี่ยวกับพิธีศพที่ได้รับประโยชน์ในด้านจิตใจ ผู้วิจัยสรุปได้ว่าเป็นการเตือนสติหรือเตือนใจให้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท

^{๒๑} สัมภาษณ์นางวงเดือน แก้วเก็บคำ.บ้านคู, ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๕.

๔.๓ ด้านความสามัคคีของชุมชน

การจัดพิธีศพของชาวตำบลคูค่านั้นเกิดจากความเชื่อในหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในพิธีศพ เช่น พิธีสวดศพ พิธีแต่งหน้าศพ เป็นต้น ถือได้ว่าเป็นกิจกรรมที่ดีที่เกิดผลต่อสังคมในชุมชนอย่างมาก นั่นก็คือการสร้างความสัมพันธ์สามัคคีต่อชุมชน นับตั้งแต่เมื่อทราบว่ามีคนในหมู่บ้านเสียชีวิตชาวบ้านทุกคนก็จะมาที่บ้านงานเพื่อเตรียมพิธีศพช่วยกัน และนำสิ่งของมาช่วยเจ้าภาพตามแต่กำลังศรัทธา เพราะถือว่าเป็นการแสดงความไว้อาลัยต่อผู้ตายและเจ้าภาพ^{๒๒}

จากการสัมภาษณ์ผู้รู้เกี่ยวกับพิธีศพที่ได้รับประโยชน์ในด้านความสามัคคีของชุมชน จะเห็นได้ว่าชาวบ้านจะร่วมมือกันจัดเตรียมงานศพเมื่อมีคนตายในหมู่บ้านเป็นการแสดงออกถึงความรักใคร่ปรองดองของคนในชุมชน

๔.๔ การสืบทอดประเพณีและวัฒนธรรม

การสืบสานพระพุทธศาสนาศิลปวัฒนธรรมศาสนา เป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาคุณภาพของคน สังคมไทยในยุคใหม่ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้สังคม ชนบท เปลี่ยนเป็นสังคมเมืองไปด้วย ความสัมพันธ์แบบพึ่งพากันของคนในชุมชนเปลี่ยนไป ต่างคนก็ต่างอยู่ ศีลธรรม จริยธรรมของประชาชนเลื่อมถอย วิถีชีวิตของคนไทยเริ่มห่างไกลจากศาสนามากขึ้น ส่งผลให้เกิดปัญหาทางสังคมมากมาย เช่น ปัญหาอาชญากรรม ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย สิ่งเหล่านี้ เราสามารถนำหลักธรรมทางศาสนามาแก้ไขและพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนได้ ถ้ายึดมั่น ศาสนาประพฤติตนตามหลักคำสอนของศาสนาอย่างถูกต้องแล้ว คนจะมีคุณภาพเพียบพร้อมด้วย คุณธรรม มีระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบ มีความขยันหมั่นเพียร มีความอดทน สามารถพัฒนา ประเทศให้มีความมั่นคงได้

จะเห็นได้ว่าในพิธีศพของชาวตำบลคูคาคือเป็นพิธีศพที่แฝงไปด้วยคติธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นปรีชาธรรมที่คนอีสานโบราณอีสานคิดเอาเพื่อเป็นคติเตือนใจให้กับผู้ร่วมงานศพได้ข้อคิดในการใช้ชีวิตในวันข้างหน้าเพื่อให้กระทำความดี ดำรงชีวิตด้วยความไม่ประมาท ดังนั้นจึงจะต้องมีการสืบสานพิธีกรรมอันดีงามนี้ให้ดำรงสืบต่อไป

^{๒๒} สัมภาษณ์ นางพุด ศรีบุญมี.บ้านคูคำ, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๕. (ข้อ ๔.๔ บุคคลเดียวกัน)

๔.๕ สรุป

จากคุณค่าพิธีศพของชาวพุทธตำบลคูคำ ที่ผู้วิจัยได้ศึกษาจากผู้รู้ และผู้ที่เกี่ยวข้อง พอสรุปได้ ดังนี้

ทำให้เห็นความดีของผู้ตายเด่นชัดขึ้น อะไรก็ตามที่พลัดพรากจากไปแล้วไม่สามารถนำกลับคืนมาได้ สิ่งนั้นก็จะมียุติค่า เป็นการระลึกถึงคุณงามความดีของผู้ตาย ซึ่งในตอนที่ยังมีชีวิตอยู่นั้นก็อาจได้ทำความดีไว้หลายอย่าง ผู้มีชีวิตจึงต้องทำพิธีศพให้แก่ผู้ตาย ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ได้ขออโหสิกรรมต่อผู้ตาย ตอนยังมีชีวิตอยู่ได้กระทำความผิดต่อผู้ตาย ทางกาย วาจา ใจ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง เป็นโอกาสสุดท้ายที่จะได้เคารพศพของผู้ตาย นอกจากนี้ยังทำให้ญาติพี่น้องมีความปรองดองกันมากขึ้น ด้วยความรัก ความอาลัย ความเห็นใจที่ประสบกับความสูญเสีย

เป็นเกียรติแก่เจ้าภาพผู้มีชีวิตอยู่ การจัดงานพิธีศพนั้นผู้เป็นเจ้าภาพหากเป็นผู้มีชื่อเสียงและมีฐานะดี มีญาติมิตรมากมายก็จะจัดพิธีศพใหญ่โต เพื่อเป็นเกียรติแก่เจ้าภาพ มีโอกาสได้พบปะญาติมิตรในตระกูลเดียวกัน เมื่อครอบครัวเติบโตขึ้นต่างต้องแยกย้ายกันไปประกอบอาชีพต่างๆ เมื่อถึงวาระสุดท้ายเสียชีวิตของญาติคนใดคนหนึ่งก็จะกลับมาร่วมกันประกอบพิธีศพให้แก่ญาติผู้เสียชีวิตไป แสดงออกถึงความกตัญญูต่เวทิตา ในเรื่องนี้ชาวพุทธให้ความสำคัญมาก เพราะเป็นการตอบแทนพระคุณของบุพการี ซึ่งเป็นผู้ให้ความอุปการะมาก่อน การที่ได้ตอบแทนพระคุณนี้ก็เป็นสิ่งที่ประเสริฐสุด และเป็นเครื่องหมายของคนดี ทำให้ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ได้เห็นความจริงของธรรมชาติว่า มนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหลายมีเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นธรรมดา ไม่มีใครหลีกเลี่ยงความตายได้ ไม่ว่าจะเป็นคนหนุ่ม คนแก่ คนโง่ คนฉลาด ย่อมเดินทางไปสู่ความตายทั้งสิ้น เกิดอุปมาทธรรม คือ เกิดความไม่ประมาท มีสติ เพราะความตายจะช่วยกระตุ้นให้เกิดมุมมอง เห็นความไม่เที่ยงแท้ของชีวิต ทำให้เกิดการยอมรับในกฎแห่งธรรมชาติว่า ทุกสิ่งมีเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป เป็นธรรมดา

จะเห็นได้ว่า คุณค่าที่ได้จากพิธีนาธรรมในงานศพ เป็นการอธิบายความเป็นจริงของชีวิต ได้เป็นอย่างดีตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ในเรื่องของกฎแห่งกรรม เช่น คนที่ทำดีก่อนตายเมื่อตายแล้วก็มีญาติมิตรทำพิธีศพให้อย่างสมเกียรติ และพิธีกรรมอีกมากมายที่มีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือเพื่อให้ดวงวิญญาณของผู้ตายได้ไปสู่สุคติ หรือคติที่ดีตามความดีที่ผู้ตายได้ทำไว้ก่อนตาย อีกประการ ก็ทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในชุมชนแน่นแฟ้นมั่นคงยิ่งขึ้น ต่างก็ได้คบหาสมาคมกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เนื่องจากญาติมิตรที่มาร่วมงานศพนั้นจะทำให้เจ้าภาพอบอุ่นไม่ว่าวุ่น ไม่ว่าเหว่เดียวดาย รู้สึกสำนึกในบุญคุณที่ญาติมิตรมาให้กำลังใจในยามทุกข์ และเมื่อถึงคราวที่คนอื่นประสบเหตุการณ์เช่นนี้บ้าง เราเองก็ต้องตอบแทนความมีไมตรีจิตในทำนองเดียวกัน